

DJELOVANJE DR. KARLA HORVATA U ZAVODU SV. JERONIMA U RIMU

Zoran GRIJAK, Zagreb

Autor je istražio djelovanje dr. Karla Horvata kao upravitelja crkve Zavoda sv. Jeronima u Rimu od 1906. do 1909. godine. Utvrdio je da je Horvat imao iznimne zasluge za održanje hrvatskog značaja Svetojeronimskog zavoda, narušenog tijekom tzv. svetojeronimske afere 1901./1902. i otvaranje svećeničkog kolegija u Svetojeronimskom zavodu 1910. u vrijeme njegova nasljednika dr. Janka Borkovića.

Uvod

Djelovanje dr. Karla Horvata¹ u Zavodu sv. Jeronima u Rimu bilo je uvelike uvjetovano događajima u tom Zavodu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, kada je Sveta Stolica odlučila preustrojiti višestoljetne svetojeronimske institucije u skladu sa suvremenim crkvenim prilikama.² Neriješeni problemi u vezi s tim preustrojem stvorili su nove probleme, s či-

¹ K. Horvat (Križevci, 22. rujna 1874. – Zagreb, 24. rujna 1920.). Nakon završenoga Bogoslovnog fakulteta studirao je povijest. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu promoviran je 1900. u doktora filozofije. Pomoćne povijesne znanosti studirao je u Rimu, Parizu i Louvainu te je 1908. habilitirao iz tih znanosti na Zagrebačkom sveučilištu, gdje je 1909. postao izvanredni, a uskoro zatim i redoviti profesor. Od kraja 1906. do kraja 1909. bio je upravitelj crkve Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Proučavao je napose hrvatsku povijest s kraja 15. i početka 16. stoljeća te o tom razdoblju objavljivao građu iz rimskih arhiva. Njegova »*Monumenta historiam Uscocchorum illustrantia (...)*«, I-II (*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium JAZU*, 1910., 32 i 1913., 34) najvažnija je zbirka građe za proučavanje povijesti senjskih uskoka. Među ostalim njegovim djelima valja izdvojiti: *Toma Erdedi Bakač, ban hrvatski*, Zagreb, 1900.; »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, *Rad JAZU*, 1906., 160; »Razvitak papinske kancelarije od najstarijega doba do Inocenta III.«, *Vrhbosna*, XXIII/1909., br. 9-16, *Vojne ekspedicije Klementa VIII. u Ugarsku i Hrvatsku*, Zagreb, 1910. Vidi: *Znameniti i zaslužni Hrvati i spomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925*, Zagreb, 1925., 109; *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 4, Zagreb, 1986., 735; Juraj Mađerec, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*, Rim, 1953., 59.

² Problemu povijesti svetojeronimskih ustanova te njihova preustroja i svetojeronimskoj aferi, kojom je taj preustroj bio popraćen, hrvatski historičari posvetili su veliku pozornost. Rektor crkve i Zavoda sv. Jeronima u Rimu Juraj MAĐEREC pisao je o tome u članku »Sveti Jeronim u Rimu«, *Katolički svijet* (Sarajevo), II/1933., br. 4, 5-13, zatim u knjizi *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*, Rim, 1953., te u člancima »Petsto-godišnjica Ustanove sv. Jeronima u Rimu«, *Hrvatska revija* (dalje: *HR*) (Buenos Aires), III/1953., br. 1, 14-24 i »Pedeset godišnjica Zavoda Sv. Jeronima u Rimu«, *HR*, I/1951., 309-311. Ratko PERIĆ, današnji mostar-sko-duvanjski biskup, ranije također rektor Svetojeronimskog zavoda, posebice se osvrnuo na ulogu vrhbosan-

jim se posljedicama K. Horvat morao boriti tijekom svoga djelovanja u Zavodu sv. Jeronima. Radi cjelovitijeg shvaćanja Horvatova djelovanja u Rimu u uvodnom dijelu ovoga rada ukratko ću se osvrnuti na povijest svetojeronimskih institucija te prilike u Zavodu uoči, u vrijeme i nakon tzv. svetojeronimske afere.

Svetojeronimske ustanove tvorili su Kongregacija ili bratovština utemeljena 1453., gostinjac kojim je zajedno s crkvom od početka upravljala Kongregacija sv. Jeronima, kanonički kaptol, koji je kao jedini inozemni kaptol 1589. utemeljio papa Siksto V. i Zavod za svećenike otvoren 1884. godine. Prilikom preustroja tih ustanova, koji je Sveta Stolica započela 1889., povjeravanjem vizitacije protektoru Svetojeronimskog zavoda kardinalu Serafinu Vannutelliju,³ zorno se očitovala kriza dualističkog sustava Austro-Ugarske Monarhije. Austrijski političari zalagali su se za održanje svetojeronimskih ustanova, ali uz uvjet da im se uz dotadašnji protektorat zajamči i zastupljenost u upravi Zavoda, dok su ugarski protodualistički raspoloženi političari predlagali destrukciju svetojeronimskih ustanova i upućivanje hrvatskih svećenika u Zavod Germanico-Hungaricum, u kojem su već od ranije imali nekoliko osiguranih mjesta. Akcija Mađara bila je ponajprije motivirana težnjom za onemogućivanjem inozemne afirmacije hrvatskih nastojanja za političkim povezivanjem tada razjedinjenih hrvatskih zemalja. Naime, u Svetojeronimskom zavodu sudjelovali su predstavnici svih hrvatskih biskupija, kojih se područje poklapalo s područjem hrvatskih nacionalnih aspiracija.

Kao poseban problem tijekom preustroja pojavit će se višestoljetni ilirski naziv Svetojeronimskog zavoda, bez obzira na činjenicu da je Sveta rota, vrhovna sudbena instanca Svete Stolice, još 1656. donijela odluku o pripadnosti tog Zavoda dalmatinskim, hrvatskim, slavonskim i bosanskim biskupijama, te o isključenosti od prava na Zavod Koruške, Štajerske i Kranjske.⁴ Hrvati iz okolice Bara također su tom, a i sljedećim odlukama, bili isključeni iz prava na svetojeronimske institucije.

skog nadbiskupa Josipa Stadlera u preustroju Zavoda i aferi u radu »Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu«, u: *Josip Stadler. Prilozi za proučavanje duhovnog lika prvog vrhbosanskog nadbiskupa*, Sarajevo, 1989., 141-173. Ivan VITEZIĆ pisao je o svetojeronimskoj aferi u radu »Austro-ugarska diplomacija i Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu«, u: *Radovi hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu*, Rim, 1971., sv. III-IV, 293-327, te u prilogu pod naslovom *Die »Sankt Hieronymus Affaire« 1901. Ihre politische Bedeutung*, objavljenom u djelu *Die Habsburger Monarchie*, sv. IV, Beč, 1985., 383-390. Od ostalih radova o tom problemu vidi: Mijo TUMPIĆ, »Zavod sv. Jeronima u Rimu«, *Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, Zagreb, 1943., 340-349; F. S. I. (fra Stjepan Ivančić), *La Questione di S. Girolamo dei (!) Schiavoni in Roma*, Rim, 1901.; Luka JELIĆ, »Hrvatski zavod u Rimu«, *Vjestnik Kr. Hrv.-slav.-dalm. Zemaljskog arkiva*, Zagreb, IV/1902., sv. I; Vinko KISIĆ, *Najnoviji događaji, dodatak k razpravi hrvatski zavod u Rimu*, Zadar, 1902.; Radoslav KATIČIĆ, »Ilirci i ilirski jezik«, *Forum* (Zagreb), XXVII/1988., knjiga LXVI; Mario STRECHA, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897.-1904.)*, Zagreb, 1997.; Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., 321-371.

³ S. Vannutelli (Genazzano, 26. studenoga 1834. – Rim, 19. VIII. 1915.). Za svećenika je zaređen 1860. Kada se nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan (Habsburški) 1864. proglasio carem Meksika, s nuncijem Pierom Francescom Megliom odlazi u Meksiko. Nakon biskupskog posvećenja 1869. bio je apostolski delegat u Srednjoj Americi do 1875. Od 1875. do 1880. bio je nuncij u Belgiji, a od 1880. do 1887. u Beču. U ožujku 1887. postao je kardinal, a 1888. imenovan je protektorom Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Vidi: Donato SQUICCIARINI, *Nunzi apostolici a Viena*, Città del Vaticano, 1998., 225-228; Ivan VITEZIĆ, »Austro-ugarska diplomacija i Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu«, *Radovi hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu*, III-IV, 1971., 293-328.

⁴ R. KATIČIĆ, *Ilirci i ilirski jezik*, 681. Razmatranju pitanja prava Slovenaca na svetojeronimske ustanove pozornost je posvetio Ivan GOLUB u članku »Juraj Križanić i pitanje prava Slovenaca na svetojeronimske ustanove u Rimu«, *Historijski zbornik*, XXI-XXII/1968.-1969., 213.-258.

S obzirom na činjenicu da je ilirsko ime bilo zastarjelo i nerazumljivo suvremenima, postojala je mogućnost osporavanja pune pripadnosti Zavoda hrvatsko-slavonskim, dalmatinskim i bosansko-hercegovačkim dijecezama. Stoga se hrvatski episkopat tijekom preustroja nije zauzimaio samo za utemeljenje svećeničkog Zavoda nego i za promjenu naziva Zavoda, kojim bi se isključila bilo kakva dvojba o njegovoj pripadnosti hrvatskom narodu. Tu je ideju prvi iznio vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler⁵ u pismu kanoniku Zagrebačke nadbiskupije Franji Račkome⁶ 9. veljače 1891.,⁷ zamolivši ga da je posreduje bosansko-srijemskom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru.⁸

U početku prilike su se razvijale u smjeru ozbiljenja nastojanja hrvatskog episkopata. Upraviteljem Svetojeronimskog zavoda imenovan je 1900. Josip Pazman,⁹ profesor moralne teologije na Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, kojemu je povjerena priprava brevea o osnutku i statuta novoga Zavoda. Pazman je kardinalu Vannutelliju 19. travnja 1901. podnio predstavku kojom se zauzeo za hrvatski naziv Zavoda, dokazujući da ono što se stoljećima u Rimu razumijevalo pod izrazima »Ilirci« ili »Schiaivoni«, etnički, zemljopisno i statistički odgovara pojmu Hrvati. Nadležna kardinalska komisija prihvatila je te argumente te se, na temelju odluka koje je donijela na svojoj trećoj sjedni-

⁵ J. Stadler (Brod na Savi /Slavonski Brod/, 24. siječnja 1843. – Sarajevo, 8. prosinca 1918.). Za svećenika je zaređen u Rimu 1868. Od 1869. predaje u Nadbiskupijskom liceju, a od 1874. dogmatsku teologiju na Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1877. do 1881. bio je dekan Bogoslovnog fakulteta. Napisao je prvi filozofsko-teološki kompendij na hrvatskom jeziku. Godine 1881. imenovan je prvim vrhbosanskim nadbiskupom. Stadlerovo djelovanje do izbora za vrhbosanskog nadbiskupa istražio sam u neobjavljenom magistarskom radu *Josip Stadler do ustoličenja za vrhbosanskog nadbiskupa 1882.*, pohranjenom u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a njegovo kasnije djelovanje u knjizi *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., nastaloj na temelju istoimene disertacije.

⁶ F. Rački (Fužine, 25. studenoga 1828. – Zagreb, 13. veljače 1894.). Bio je profesor teologije u senjskom sjemeništu od 1855. do 1857. Od 1857. do 1860. istražuje arhivsku građu u rimskim arhivima. Sa Strossmayerom 1860. osniva Narodnu stranku. Godine 1866. izabran je za predsjednika JAZU, 1876. postaje kanonik u Đakovu, a 1877. u Zagrebu. S. M. Mrazovićem 1880. osniva oporbenu Neodvisnu narodnu stranku. Uz pisanje monografija i rasprava (*Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methodia slovjenskih apostolov; Bogumili i patareni* i dr.) zaslužan je i za izdavanje izvora za srednjovjekovno razdoblje hrvatske povijesti. Njegova *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest* smatra se temeljem moderne hrvatske medievistike. Vidi: *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 6, Zagreb, 1980., 711-712.

⁷ J. Stadler-F. Račkome, *Sarajevo, 9. II. 1891.*, *Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* (dalje: *AHAZU*), *Ostavština Franje Račkoga*, XII/687/I.

⁸ J. J. Strossmayer (Osijek, 4. veljače 1815. – Đakovo, 8. travnja 1905.). Godine 1834. obranio je doktorat filozofije u Pešti. Za svećenika je zaređen 1838., a 1842. postiže doktorat teologije u Beču. Od 1842. do 1847. predaje u đakovačkom sjemeništu, a 1847. postaje dvorski kapelan. Godine 1849. predaje kanonsko pravo na Bečkom sveučilištu, do izbora za bosansko-srijemskog biskupa iste godine. Bio je veliki župan Virovitičke županije 1861./1862., vođa Narodne stranke (1860.-1873.), utemeljitelj i pokrovitelj JAZU (1866.) i osnivač Sveučilišta u Zagrebu. Godine 1880. pristaje uz Neodvisnu narodnu stranku. Vidi: *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 7, Zagreb, 1981., 703.

⁹ J. Pazman (Pakrac, 18. veljače 1863. – ? 1925.) Gimnaziju je pohađao u Požegi i Zagrebu. Iz rimskog zavoda Germanico-Hungaricum pohađao je Sveučilište Gregoriana, na kojem je 1886. doktorirao filozofiju, a 1890. teologiju. Od 1890. do 1894. bio je profesor na Nadbiskupskom liceju u Zagrebu, zatim izvanredni i od 1908. redoviti profesor na Bogoslovnom fakultetu. Godine 1900. imenovan je upraviteljem preustrojenog Zavoda sv. Jeronima u Rimu, ali je nedugo zatim, nakon provale talijanskih iredentista, onemogućen u djelovanju. Uređivao je *Katolički list*, utemeljio *Bogoslovsku smotru* i Hrvatsko katoličko tiskovno društvo 1904. Bio je član Čiste stranke prava. Tijekom Prvog svjetskog rata bio je zastupnik novogradiškog kotara. U ožujku 1920. uhićen je i iste godine umirovljen. Vidi: *Znameniti i zaslužni Hrvati*, 210; *Hrvatski leksikon* (dalje: *HL*), sv. II, Zagreb, 1997., 241.

ci 27. lipnja 1901., pristupilo tiskanju apostolskog pisma *Slavorum gentem*. Apostolsko pismo nosi nadnevak 1. kolovoza 1901. Njime se dokida svetojeronimski kaptol, a gostinjac pretvara u svećenički zavod za hrvatski narod.¹⁰

Papinski breve *Slavorum gentem* predstavljao je velik diplomatski uspjeh hrvatskog episkopata, jer se njime na inozemnom planu afirmirala ideja o povezanosti u to vrijeme politički razjedinjenih hrvatskih zemalja. Međutim, vrlo brzo uslijedila je protuakcija, kojoj je cilj bio onemogućiti provedbu brevea. U Zavod sv. Jeronima 29. kolovoza 1901. upala je grupa talijanskih iredentista na čelu s rimskim novinarom Titom Alačevićem i zaposjela ga. Provalnici su uputili pozdravni brzoglav talijanskom kralju i crnogorskom knezu, kao zaštitnicima dalmatinskih Talijana i »Srbo-katolika« barske nadbiskupije, kojima je uskraćeno navodno pravo na Svetojeronimski zavod. Težeći svojoj akciji dati privid legitimiteta, provalnici su osnovali tzv. Dalmatinski odbor. Upravitelj Svetojeronimskog zavoda J. Pazman cijelu je stvar predao sudu. Očekivala se primjena tzv. *Zakona o garancijama*, kojim se talijanska vlada nakon ukidanja Crkvene države 1870. obvezala da će osigurati punu slobodu djelovanja crkvenim ustanovama na području grada Rima i šest suburbikalnih biskupija. Umjesto toga talijanska je vlada u Zavod poslala svoga komesara, pa se Zavod našao pod upravom talijanske države. Imenovanjem povjerenika talijanska je vlada Svetoj Stolic i Austro-Ugarskoj Monarhiji htjela demonstrirati da pravo preustroja pripada isključivo njoj, tvrdeći da je preustrojem i promjenom naziva utemeljen novi zavod na koji se ne može primijeniti *Zakon o garancijama*. U svome pismu Šimi Mazzuri¹¹ 29. rujna 1901. Pazman je iznio osvjedočenje o vezama provalnika u Zavod s talijanskim ministarstvom vanjskih poslova i ministarstvom pravosuđa, tvrdeći da je provalu inscenirala talijanska vlada.¹²

Izglede za provedbu apostolskog brevea *Slavorum gentem* još je više zakomplicirao dolazak crnogorske delegacije na čelu s ministrom pravde u crnogorskoj vladi Lujom Vojnovićem¹³ i

¹⁰ Vidi: »Kolegij jeronimski za hrvatski narod (Pismo apoštolsko kojim se ukida kaptol sborne crkve sv. Jeronima ilirskoga, a osniva kolegij jeronimski u Gradu)«, *Vrhbosna* (Sarajevo), XV/1901., br. 16, 265-270.

¹¹ Š. Mazzura (Tisno na Murteru, 31. listopada 1840. – Zagreb, 14. prosinca 1918.). Doktorirao je pravo u Gradu 1871. Kao novinar najprije je djelovao u Zadru objavljujući priloge u *Narodnom listu*. U Zagrebu je 1871. utemeljio Dioničku tiskaru i bio jedan od vlasnika *Obzora*. Jedan je od osnivača Neodvisne narodne stranke (1881.) i zastupnik u Hrvatskom saboru (1884.-1887.; 1897.-1903.). U političkim procesima branio je hrvatske studente koji su 1895. spalili mađarsku zastavu te optužene u tzv. veleizdajničkom procesu 1908. Sudjelovao je u stvaranju Riječke rezolucije (1905.). S M. Derenčinom napisao je programatski spis *Programi oporbenih stranaka u Hrvatskoj*. Vidi: *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 5, Zagreb, 1979., 385.

¹² J. Pazman – Š. Mazzuri, *Rim*, 29. IX. 1901., *Nacionalna i sveučilišna knjižnica* (dalje: *NSK*), *Zbirka starih i rijetkih knjiga i zbirka rukopisa* (dalje: *Zbirka*), R 6491 b.

¹³ L. Vojnović (Split, 1864. – Zagreb, 1951.). Bio je sudski službenik u Zagrebu, odvjetnik u Dubrovniku do 1896., zatim od 1899. do 1903. tajnik crnogorskog kneza (od 1910. kralja) Nikole, ministar pravde u crnogorskoj vladi 1901./1902. i opunomoćeni poslanik Crne Gore u Vatikanu. Neko vrijeme boravi u Beogradu i Sofiji kao odgojitelj prinčeva, 1912. imenovan je predstojnikom kabineta kralja Nikole, 1913. i 1914. crnogorski je delegat na Londonskoj konferenciji i akreditiran u misiji kod britanske vlade, a od 1915. do 1919. u službi je srpske vlade u Rimu i Parizu. Pisao je političke i književne eseje i prozna djela (*Književni časovi*, *Dubrovačke elegije*) i proučavao povijest Dubrovnika i Dalmacije. Tijekom I. svjetskog rata posebice se istaknuo kao osporavatelj talijanskih prava na Dalmaciju u djelu *La Dalmatie, l'Italie et l'unité Yougoslave (1797-1917). Une contribution a la future paix européenne*, Genève-Bale-Lyon, 1917. Vidi: *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 8., Zagreb, 1982., 569.

barskim nadbiskupom Šimom Milinovićem.¹⁴ Austro-ugarski veleposlanik na Cetinju Karl von Macchio¹⁵ javio je u Beč da su 8. rujna 1901. u Rim otputovali spomenuti crnogorski predstavnici da Svetoj Stolicu podnesu zahtjev za promjenom naziva Zavoda sv. Jeronima na način da se iza riječi »pro croatica« doda et »serbica gente«.¹⁶ Iz kasnijeg pisma nadbiskupa Milinovića Tadiji Smičiklasu¹⁷ vidi se da je glavnu ulogu u formiranju i upućivanju crnogorske delegacije u Rim imao ruski ministar Vlasov.¹⁸

Kardinal Vannutelli obavijestio je 16. prosinca 1901. hrvatski episkopat da crnogorsko izaslanstvo u Rimu oštro protestira protiv hrvatskog imena Zavoda sv. Jeronima te da se ne može nametnuti hrvatsko ime onima koji ga apsolutno odbijaju. Hrvatskom je episkopatu predložio da se opredijeli između dviju formulacija: *Collegium Hieronymianum pro catholicis Slavis meridionalibus* ili *Collegium Hieronymianum pro gente serbo-croatica*.¹⁹ Za razliku od (nad)biskupa, koji su odlučno odbacili oba prijedloga, nadbiskup Stadler je, uvidjevši da će biti vrlo teško zadržati naslov propisan breveom *Slavorum gentem*, predložio kompromisno rješenje, da se u naslov Zavoda uz odrednicu *pro croatica gente* unese formulacija *et pro serbis catholicis archidioceseos antibarensis*, nadajući se da bi se time moglo spriječiti brisanje hrvatskog imena. Tom bi se kompromisnom formulacijom ujedno izbjeglo unošenje južnoslavenskog imena u naziv Zavoda i spriječilo isticanje srpskog prava na Zavod, restriktivnom odrednicom, kojom se ono ograničava na »Srbo-katolike« barske nadbiskupije. Stadler je, dakle, predlagao održanje hrvatskog naziva Zavoda, pa čak uz cijenu da se u naziv uz hrvatsko unese i srpsko ime, ali se protivio tomu da se srpsko ime postavi na istu razinu s hrvatskim.

Za slično rješenje, zauzeo se i Tadija Smičiklas, na savjetovanju kod zagrebačkog nadbiskupa Jurja Posilovića²⁰ potkraj prosinca 1901., ustvrdivši da je unošenje odrednice *pro*

¹⁴ Š. Milinović (Opanci kraj Lovreča, 24. veljače 1835.-Bar, 24. ožujka 1910.) Pripadao je franjevačkom redu. Filozofiju i teologiju završio je u Šibeniku i Makarskoj, a povijest i zemljopis u Beču (1862.). Bio je sinjski župnik i profesor na tamošnjoj gimnaziji. Godine 1886. postao je barski nadbiskup. Zalagao se za proširenje uporabe starocrkvenoslavenske liturgije. Od 1901. nosio je naslov »primas Srbije«. Vidi: *HL*, sv. 2, Zagreb, 1997., 107.

¹⁵ K. Macchio (Hermannstadt u Erdelju, 23. veljače 1859. – Beč, 1. travnja 1945.). Njegova obitelj potjecala je iz Lombardije. Od 1881. djelovao je u austrougarskim veleposlanstvima i konzulatima u Carigradu, Bukureštu, Sankt Peterburgu i Beogradu. Od 1899. do 1903. bio je diplomatski predstavnik Austro-Ugarske Monarhije u Crnoj Gori, a od 1903. do 1908. poslanik na grčkom Dvoru. Godine 1908. imenovan je tajnim carskim savjetnikom, zatim prvim vladinim odjelnim predstojnikom, a 1912. veleposlanikom u Kraljevini Italiji (pri Kvirinalu). Od 1915. do 1917. djelovao je u Ministarstvu vanjskih poslova. Nakon Prvog svjetskog rata bio je stalni suradnik lista *Neue Freie Presse*. Vidi: *Österreichisches biographisches Lexikon*, Beč-Köln-Graz, 1972., 387.

¹⁶ R. PERIĆ, *Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu*, 161.

¹⁷ T. Smičiklas (Reštovo kraj Sošica (Žumberak), 1. listopada 1843. – Zagreb, 8. lipnja 1914.). Bio je sveučilišni profesor u Zagrebu od 1882. do 1905., predsjednik Matice hrvatske od 1889., tajnik JAZU od 1889. te zastupnik Neodvisne narodne stranke u Hrvatskom saboru 1884. i 1897. Njegova *Povijest Hrvatske* prvo je povijesno djelo u Hrvatskoj s odlikama kritičkoga znanstvenog pristupa. Od 1904. do smrti uređuje *Diplomatički zbornik kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (sv. II-XII). Vidi: *Opća enciklopedija JLZ*, sv. VII, Zagreb, 1981., 535.

¹⁸ Š. Milinović-T. Smičiklasu, 17. II. 1902., *AHAZU, Ostavština Tadije Smičiklasa, XV 45 A/Milin. 12.*

¹⁹ R. PERIĆ, *Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu*, 163.

²⁰ J. Posilović (Ivanić Grad, 24. travnja 1834. – Zagreb, 26. travnja 1914.). Zaređen je 1858., a doktorat teologije iz područja biblijskih disciplina obranio je u Beču 1861. Bio je urednik *Zagrebačkog katoličkog lista* od 1872. do 1875. Godine 1876. izabran je za senjsko-modruškoga biskupa, a 1894. za zagrebačkog nadbiskupa. Vidi: Agneza SZABO, »Juraj Posilović 1894.-1914.«, u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., 481 – 486.

gente croatica et Serbis archidioecesis Antibarensis, poslije nedvosmislenog očitovanja državnog tajnika Svete Stolice kardinala Mariana Rampolle, da naziv *pro croatica gente* ne može ostati, najbolja solucija.²¹

Uključivanje crnogorske diplomacije u svetojeronimsko pitanje u austro-ugarskom ministarstvu vanjskih poslova odjeknulo je kao zvono za uzbunu. Prijetila je opasnost da Crna Gora, stjecanjem pokroviteljstva nad Zavodom sv. Jeronima, pod svoju utjecajnu sferu privuče velik broj katolika u Monarhiji. Hrvatskom episkopatu bila je jasna politička pozadina crnogorskog uključivanja u svetojeronimski spor, kao i činjenica da Rusija preko Crne Gore teži osnažiti svoj utjecaj na Balkanu.²² Angažman francuske i ruske diplomacije u svetojeronimskom pitanju potaknuo je austrougarsku diplomaciju da što prije potraži sporazum s Kraljevinom Italijom, kojim bi se onemogućili planovi o destrukciji Trojnog saveza, političke alijanse koju su uz Kraljevinu Italiju od 1882. tvorili Njemačko Carstvo i Austro-Ugarska Monarhija, a Monarhiji je jamčila stabilan položaj u Europi.

Suočena s nepopustljivim držanjem talijanske vlade i izložena crnogorskim prijetnjama o raskidu konkordata iz 1886. godine, Sveta Stolica, koja je još od prosinca 1901. poticala hrvatski episkopat da predloži kompromisni naziv Svetojeronimskog zavoda, odlučila je što prije okončati stvar. Prema sporazumu s Crnom Gorom od 7. ožujka 1902. obećala je da će izmijeniti sadržaj brevea *Slavorum gentem*, ali ne na način koji su priželjkivali Stadler i Smičiklas, da se u naslovu uz hrvatski narod spomenu »Srbo-katolici« barske nadbiskupije, nego vraćanjem starog ilirskog naziva, uz jamstvo barskom nadbiskupu da će zajedno s hrvatskim biskupima i nadbiskupima imati pravo delegirati jednoga člana u upravu Zavoda.

Unatoč tomu što je i sama pridonijela spomenutom rješenju, austro-ugarska diplomacija nije imala nimalo razloga za zadovoljstvo, jer je popustila na vrlo osjetljivom pitanju svoje pune kontrole nad Zavodom, odnosno odustala od zahtjeva da se u Zavod primaju isključivo podanici Monarhije. Time je njezin protektorat nad Zavodom bio okrnjen, što si je Crna Gora s pravom pripisala kao diplomatski uspjeh.

Hrvatski episkopat bio je krajnje nezadovoljan odlukom Svete Stolice o vraćanju starog naziva Svetojeronimskom zavodu i uključivanju barskog nadbiskupa, koji se pokazao ne-moćnim oduprijeti političkim intencijama crnogorskog kneza Nikole, u upravu Zavoda. Duboko ogorčenje zbog štete učinjene hrvatskim katolicima i napada u hrvatskoj javnosti, kojima je nakon ukinuća hrvatskog imena Svetojeronimskog zavoda bio izložen, hrvatski episkopat izrazio je u predstavi upućenoj papi Lavu XIII. 30. ožujka 1902., na blagdan Uskrsa.²³ Zapravo, autor predstave bio je nadbiskup Stadler, a naknadno su je

²¹ O pojedinostima Smičiklasove inicijative s tim u vezi vidi: T. Smičiklas-J. J. Strossmayeru, Zagreb, 30. XII. 1901. *AHAZU, OJS, XI A/Smi. Ta. 90.*

²² Objašnjavajući držanje Rusije u vrijeme svetojeronimske afere, dubrovački je biskup Josip Grgur Marčelić ustvrdio da je podržala angažman crnogorskog kneza Nikole u svetojeronimskom pitanju težeći pomoću srpske ideje potisnuti utjecaj Austro-Ugarske Monarhije na Balkanu i njime potpuno politički zavladati. Vidi: J. Marčelić-J. Stadleru, *Dubrovnik*, 28. III. 1902., *Arhiv Nadbiskupskog ordinarijata u Sarajevu, Kuverta Zavod sv. Jeronima u Rimu*, bez signature.

²³ Predstavka hrvatskog episkopata, koju je potpisao nadbiskup Stadler, tiskana je na talijanskom jeziku 30. ožujka 1902., ali je ubrzo, 10. travnja 1902., objavljena u hrvatskom prijevodu. Vidi: »Predstavka hrvatskoga episkopata u pitanju svetojeronimskog zavoda«, *Katolički list*, LIII/1902., br. 15, 177-178.

odobrili i svojim autoritetom podržali i ostali (nad)biskupi. Stadlerova predstavka izazvala je oštru reakciju Austro-Ugarske Monarhije, koja je zahtijevala opovrgnuće svih navoda vezanih uz njezinu ulogu u svetojeronimskoj aferi. Popustivši pod snažnim pritiskom austrougarske diplomacije, papa Lav XIII. zatražio je od Stadlera da iz svoje predstavke opozove tvrdnje koje su upućivale na odgovornost austro-ugarske diplomacije za ukidanje hrvatskog imena Svetojeronimskog zavoda i popustljivost Svete Stolice s tim u vezi.²⁴

Nakon izričitoga papina naloga za opozivom Stadler više nije imao izbora, jer bi u slučaju oglašivanja na taj zahtjev morao napustiti položaj vrhbosanskog nadbiskupa. Njegov opoziv objavljen je 26. svibnja 1902. u zagrebačkim dnevnicima *Obzor* i *Hrvatska*.²⁵ Stadlerov opoziv nanio je težak udarac nacionalno-političkim nastojanjima hrvatskog episkopata i postao važan argument u rukama protivnika političkog angažmana episkopata, napose pravaša frankovačke orijentacije, koji su katoličkim velikodostojnicima i inače osporavali pravo sudjelovanja u politici, a u svetojeronimskim događajima pronašli krunski dokaz za svoju tvrdnju da ovisnost episkopata o Rimu predstavlja nepremostivu prepreku njegovu političkom djelovanju. Svetojeronimska afera utjecala je i na odnose između Svete Stolice i Austro-Ugarske Monarhije, koji, zbog snažnog pritiska austro-ugarske diplomacije na papu Lava XIII. da postupi protivno svome uvjerenju i naloži nadbiskupu Stadleru javno opovrgnuće njegove prosvjedne izjave, više nikada nisu bili dobri kao ranije.²⁶ Papa je do samoga kraja nastojao izbjeći to opovrgnuće te je preko državnog tajnika kardinala Ramoplle poručivao veleposlaniku Szécsenu da će Stadler biti ukoren s najvišeg mjesta, ali da se ne inzistira na službenom opovrgnuću. Svetoj Stolicu bili su iznimno neugodni svi javni istupi u vezi sa svetojeronimskom aferom jer je ona zorno svjedočila o njezinu ponižavajućem položaju u odnosu na Kraljevinu Italiju nakon ukinuća Crkvene države 1870. godine.

Problematika vezana uz preustroj Svetojeronimskog zavoda i svetojeronimsku aferu vrlo je kompleksna i ovdje mi nije bilo moguće detaljno je izložiti. Prikazao sam samo one do-

²⁴ U ime Svete Stolice nadbiskupu Stadleru se s prijedlogom opovrgnuća njegove prosvjedne izjave pismom obratio državni tajnik kardinal Rampolla, precizno navodeći na talijanskom jeziku formulaciju koju je Sveta Stolica smatrala najprikladnijom. Navest ću samo početni dio te formulacije: »Zaista je istina da je Sveti Otac došao do odluke da vrati Kolegiju sv. Jeronima njegov drevni naslov, ne zbog umišljenih političkih pritisaka Austrije, Ugarske, Crne Gore, ili bilo koje druge nacije, nego samo na svoju inicijativu i nakon što je bilo očito da je to jedino sredstvo za uklanjanje neslaganja i teškoća koje su mogle dovesti u opasnost postojanje samog kolegija«. Ove podatke nalazimo u pismu koje je nadbiskup Stadler uputio zagrebačkom nadbiskupu Jurju Posiloviću. Vidi: J. Stadler-J. Posiloviću, *Sarajevo, 29. V. 1902. Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Acta praesidialia, Ostavština Jurja Posilovića*, (dalje: *NAZ, AP, OJP*), 1900.-1914., bez signature, prijevod s talijanskog jezika.

²⁵ Vidi: R. PERIĆ, *Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu*, 170-171.

²⁶ Austro-ugarski veleposlanik pri Svetoj Stolicu grof Friedrich Revertera Salandra (1888.-1901.), kojega je uoči svetojeronimske afere na položaju naslijedio grof Nikola Szécsen, napisao je u svojim sjećanjima da je zbog svetojeronimske afere ugled Austro-Ugarske Monarhije kod Svete Stolice pretrpio ozbiljnu štetu. Vidi: Gabriel ADRIANI, »Friedrich Graf Revertera, Erinnerungen (1888-1901)«, *Archivum Historiae Pontificiae*, Rim 1972, br. 10, 330. Friedrich Engel-Janosi u svojoj ocjeni ide dalje te zaključuje da je svetojeronimska afera tužan i neugodan simbol odnosa između Vatikana i Austro-Ugarske Monarhije potkraj pontifikata pape Lava XIII. Vidi F. ENGEL-JANOSI, *Österreich und der Vatikan 1846-1918*, sv. I, Graz-Wien-Köln, 1958., 318.

gađaje bez kojih ne bi bilo moguće shvatiti probleme kojima se K. Horvat morao baviti po dolasku u Svetojeronimski zavod. Horvat se u svome djelovanju suočio s posljedicama svih onih problema koji su se očitovali tijekom svetojeronimske afere, a napose s talijanskim i dalmatinskim posezanjima za Zavodom sv. Jeronima i problemima vezanim uz osnutak svećeničkog zavoda, čije je utemeljenje bilo zajamčeno breveom *Slavorum gentem* iz 1901. godine. Ustvari, može se reći da su svi problemi s kojima se Horvat susretao bili odjek nedovršenog preustroja Svetojeronimskog zavoda, odnosno provizornih rješenja kojima je Sveta Stolica pribjegli 1902. u nemogućnosti svladavanja političkih prepreka vezanih uz utemeljenje svećeničkog zavoda u Rimu s hrvatskim imenom, stvorivši ipak formalno-pravne pretpostavke za njegovo kasnije utemeljenje pod ilirskim imenom.

II. Djelovanje K. Horvata u Zavodu sv. Jeronima u Rimu

Prije nego što je pod prijetnjom protjerivanja od strane talijanske vlade morao napustiti Rim, upravitelj Zavoda sv. Jeronima Josip Pazman uspio je kod crkvenih vlasti postići da bivši kanonik dokinutog Kaptola sv. Jeronima Andrija Friš²⁷ bude imenovan upraviteljem svetojeronimske crkve. On je ostao na tom položaju sve do svoje smrti 10. studenoga 1906. Uskoro nakon njegove smrti upravu zavodske imovine preuzeo je kao privremeni rektor mons Evaristo Lucidi, podtajnik Kongregacije za širenje vjere (*Congregatio de propaganda Fide*), kojega je imenovalo Ministarstvo vanjskih poslova u Beču, prema dopisu austrougarskog veleposlanstva kod Svete Stolice od 3. veljače 1907., u sporazumu s vladom Kraljevine Italije i uz pristanak protektora Svetojeronimskog zavoda kardinala S. Vannutellija. Na mjesto pokojnog A. Friša hrvatski je episkopat poslao Karla Horvata, profesora Nadbiskupskog liceja u Zagrebu, koji je podijelio upravu Zavoda s mons. Lucidijem. To dvojstvo uprave, pri kojem je privremeni rektor mons. Lucidi imao u rukama upravu zavodske imovine, a Horvat upravu zavodske crkve, u znatnoj će mjeri suziti okvire Horvatova djelovanja. K. Horvat ostao je u Rimu sve do kraja 1909., kada je pozvan na katedru povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tijekom svoga djelovanja u Svetojeronimskom zavodu posebice se trudio da odluka o utemeljenju svećeničkog zavoda i njegovo konačno otvorenje ne padnu u zaborav. Ujedno se suočavao s talijanskim pokušajima prisvajanja svetojeronimske crkve, kojom je upravljao, te ambicijama za stjecanjem suposjeda zavodskih prostorija.²⁸

O djelovanju Karla Horvata u Rimu postoje samo osnovni podaci u literaturi, pa ga valja ocrtati na temelju arhivske građe, ponajprije pisama koja je slao u Zagreb svome prijatelju

²⁷ A. Friš (Suhopolje kraj Virovitice, 15. listopada 1843. – Napulj, 11. studenoga 1906.). Za svećenika je zaređen 1867. Godine 1881. izabran je za kanonika u kaptolu kolegijatske crkve sv. Jeronima u Rimu. U rimskim kongregacijama zastupao je Zagrebačku i Vrhbosansku nadbiskupiju te Senjsko-modrušku biskupiju. U svetojeronimskoj aferi 1901./1902. stao je na stranu rektora J. Pazmana. Papa Lav XIII. imenovao ga je svojim počasnim komornikom, a Papa Pio X. tajnim komornikom 1903. Godine 1901. imenovan je kanonikom zagrebačke prvostolnice. Vidi: *Hrvatski biografski leksikon* (dalje: *HBL*), sv. 4., Zagreb, 1998., 470.

²⁸ J. MADEREC, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*, 59.

uglednom novinaru Milanu Grloviću,²⁹ te pisma iz 1907., koje je poslao svome ordinariju zagrebačkom nadbiskupu Jurju Posiloviću. Horvatovo pismo nadbiskupu Posiloviću, te s njim povezanu okružnicu kardinala Vannutellija hrvatskom episkopatu iz 1907., koje se odnosi na utemeljenje novčane potpore za smještaj 12 hrvatskih svećenika u različitim rimskim zavodima, uvrstit ću kao priloge radu, jer su ti arhivski izvori iznimno vrijedni za istraživanje povijesti Svetojeronimskog zavoda u razdoblju Horvatova djelovanja u Rimu.

II. 1. Djelovanje Karla Horvata u Rimu na temelju njegove korespondencije s Milanom Grlovićem

Jedanaest pisama koja je K. Horvat iz Rima uputio M. Grloviću od veljače 1905. do ožujka 1908. pružaju svjedočanstvo o iznimno teškoj situaciji u kojoj se našao Svetojeronimski zavod, posebice u vrijeme Horvatova upravljanja svetojeronimskom crkvom od kraja 1906. do kraja 1909. godine. Horvat se morao boriti da sačuva svetojeronimsku crkvu za hrvatske svećenike, nasuprot pokušajima talijanskog svećenstva da nad njom stekne susjed. Ujedno je nastojao prenijeti upravu zavodske imovine na hrvatski episkopat te otvoriti svećenički zavod u prostorijama Svetojeronimskog zavoda i time ispuniti najvažniju odredbu apostolskog brevea *Slavorum gentem* iz 1901. godine.

Prvi izraz Horvatovih nada u mogućnost preustroja Svetojeronimskog zavoda u skladu s namjerama hrvatskog episkopata nalazimo u njegovu pismu M. Grloviću od 22. veljače 1905. Govoreći o tome očitovao je bojazan od mogućeg uplitanja austrougarske diplomacije koje bi omelo cijelu stvar: »Početkom maja sastat će se ovdje (u Rimu, op. Z. G.) svi hrvatski i dalmatinski biskupi. Dao Bog urodio taj sastanak korišću po Hrvat[sku/e]. Čini mi se da je ovo još za sada tajna, a možda je bolje da tajnom i ostane, jer bi diplomacija koja se svakamo miješa mogla i tu prevenirati i pokvariti možda koju dobru odluku.«³⁰

U pismu M. Grloviću od 2. siječnja 1907. Horvat zdvaja zbog nemoći papinske Kurije da se usprotivi mađarskom pritisku na donošenje odluka o Zavodu sv. Jeronima. Djelujući kao upravitelj svetojeronimske crkve, Horvat se našao u procjepu između hrvatskih zahtjeva da se Zavod preda Hrvatima i moćnih austrougarskih, poglavito mađarskih političkih krugova, čije je interese u Beču reprezentirao zajednički ministar financija István Burián,³¹ a u Rimu

²⁹ M. Grlović (Križevci, 10. listopada 1852. – Zagreb, 9. lipnja 1915.). Studirao je pravo u Pragu i Beču (1872.-1876.). Zatim je od 1878. do 1913. bio službenik u zagrebačkome Gradskom poglavarstvu, s prekidom od 1880. do 1885., kada je vodio imanje u Križevcima. Kao novinar pisao je uglavnom kazališne i glazbene kritike. Kada je 1910. utemeljeno Hrvatsko novinarsko društvo, izabran je za njegova prvog predsjednika. Bio je i jedan od osnivača Društva hrvatskih književnika (1900.). Pisao je pjesme, pripovijesti, putopise i satire, a objavio je i roman *Prometej (Smotra, 1887.)*. Godine 1885. u posebnom izdanju u povodu 50. obljetnice hrvatskoga narodnog preporoda pod naslovom *Slava preporoditeljem!* objavio je prilog *Muževi ilirske dobi (1835.-1850.)*, u kojem je prikazao životopise 76 iliraca. Poslije je objavio *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća*, sa 150 biografija (Zagreb, 1898. – 1900.; pretisak Rijeka, 1992.). Vidi: *HBL*, sv. 5., Zagreb, 2002., 228-229.

³⁰ *NSK, Zbirka, Ostavština Karla Horvata (dalje: OKH), R 4119 b*

³¹ I. Burián (Stampfen kod Preszburga, 15. siječnja 1851.-Beč, 20. listopada 1922.). Bio je zajednički ministar financija od 1903. do 1912., od 1915. do 1916. zajednički ministar vanjskih poslova, a od veljače 1917. do travnja 1918. ponovno zajednički ministar financija. U političkom djelovanju promovirao je ugarske državne interese u zajedničkim ministarstvima. Svoju diplomatsku karijeru opisao je u djelu *Erinnerungen* (1919.). Vidi: *Meyers Lexikon*, sv. XII, Leipzig, 1925., 1123.

veleposlanik Nikola Szécsen von Temerin,³² a nastojali su uništiti Zavod sv. Jeronima kao crkveni zavod za hrvatske svećenike. O nemoći vatikanske diplomacije da se odupre intencijama Mađara u austrougarskoj diplomaciji Horvat je ustvrdio sljedeće: »U ovo kratko vrijeme imao sam prilike uvidjeti, što i kakova je diplomacija, uvidio sam kako je slaba i malena kurija cijela, tek pred jednim čovjekom, koji je na našu nesreću Madjar (N. Szécsen, op. Z. G.).«³³

Horvat je Grlovića upozoravao na nesklad između odlučnih hrvatskih zahtjeva za preuzimanjem Zavoda sv. Jeronima u hrvatske ruke i neučinkovitosti javnih i privatnih zauzimanja u Hrvatskoj usmjerenih prema ozbiljenju tog cilja. S tim u vezi osvrnuo se na članak koji je uskoro trebao biti objavljen u *Hrvatskom pravu*, koji su mu autor ili uredništvo spomenutog lista poslali u Rim radi redakcije. Članak je ocijenio dobronamjernim, ali nedovoljno argumentiranim: »Više srećom nego li slučajem došao mi ovih dana do ruku članak, koji se o tom našem zavodu do koji dan imade štampati u 'Hrv. pravu'. Napisao ga mlad čovjek, Hrvat dušom i tijelom, ali mlad i premlad. Preko polovicu ja iskrižah, ali ostalo je još dosta toga. Pročitaj ga dobro, pak ćeš se potpuno orijentovati u to pitanje.«³⁴ U zaključnim primjedbama o spomenutom članku Horvat je upozorio na važnost tiska u promicanju hrvatskih prava na Zavod sv. Jeronima, istaknuvši da ne preostaje ništa drugo da bi ih se iznijelo u javnost i možda cijelu stvar preokrenulo u hrvatsku korist. S tim u vezi razljutila ga je krajnje štetna reakcija nekih članova Hrvatsko-srpske koalicije na interpelaciju Karla Bošnjaka³⁵ o svetojeronimskom pitanju u Hrvatskom saboru.³⁶

Bošnjakovu je interpelaciju ocijenio nedovoljno utemeljenom te stoga ne previše korisnom, a njezin odjek u Hrvatskom saboru neprimjerenim: »Znam i to da se ovi ovdje i diplomacija i kurija jedino još štampe boje, bude li se s naše strane šutjelo izgubismo sve. Zato sam se ozbiljno ljutio kad sam čitao kako su neki rezolucijonaši lih zbog osobnosti

³² N. Szécsen (1857.-1926.). Pripadao je najvišem krugu ugarskog plemstva. Bio je austrougarski veleposlanik u Vatikanu od 1901. do 1911., a zatim u Parizu od 1911. do 1914. Vidi: F. ENGEL-JANOSI, *Österreich und der Vatikan*, sv. 2, Graz-Wien-Köln, 1960., 413.

³³ K. Horvat-M. Grloviću, 2. I. 1907. NSK, Zbirka, OKH, R 4119 b.

³⁴ Isto.

³⁵ K. Bošnjak (Požega, 20. rujna 1866. – Crikvenica, 28. listopada 1953.). Studij teologije završio je u Zagrebu, a doktorirao je na Bečkom sveučilištu 1898. Kao zastupnik Čiste stranke prava (ČSP) izbornog kotara Sveti Ivan Žabno u Hrvatskom je saboru istupao protiv nagodbenog proračuna (1907.). Zajedno s Aleksandrom Horvatom bio je predstavnik ČSP na sastanku hrvatskih stranačkih prvaka u siječnju 1909. u Zagrebu, na kojem se raspravljalo o sjedinjenju Bosne i Hercegovine s hrvatskim zemljama. Nakon tzv. Friedjungova procesa (1909.) predao je s Vladimirom Frankom u Beču memorandum prijestolonasljedniku nadvojvodi Franji Ferdinandu u kojem je zatraženo pružanje potpore ČSP za dolazak na vlast i ponuđena pomoć tzv. velikoaustrijskom krugu okupljenom oko prijestolonasljednika u borbi protiv Mađara i Hrvatsko-srpske koalicije. Godine 1913. pisao je u stranačkom listu *Hrvatska* o realizaciji pravaškog programa iz 1894. uz pomoć Mađara i u okviru dualizma. Bio je predsjednik Starčevićeva doma (1909.-1941.), te od 1929. urednik *Hrvatskog prava*. Vidi: *HBL*, sv. 2., Zagreb, 1989., 205.

³⁶ K. Bošnjak podnio je interpelaciju o Svetojeronimskom zavodu na saborskoj sjednici 18. prosinca 1906. U interpelaciji je iznio kratku povijest Zavoda sv. Jeronima. Posebice se zadržao na opisu događaja vezanih uz nastanak brevea *Slavorum gentem* i svetojeronimsku aferu 1901./1902. te na trenutačne nepovoljne prilike u kojima se našao Zavod. Vidi: *Stenografski zapisnici i prilozi Sabora Kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodišta 1906.-1911.*, sv. 1, Zagreb, 1907., 911-914.

pravili neumjerene izjave prigodom Bošnjakove interpelacije, koja na žalost nije ni posve točna, a ni iznesena u onoj formi koju ovo pitanje zahtijeva. Ne znam tko mu je dao podatke, ali žalim, da se nije bolje uputio. No, valja mu ipak dobra volja!«³⁷

Neumjerene izjave zastupnika Hrvatsko-srpske koalicije u povodu Bošnjakove interpelacije, koje su izazvale ljutnju kod Horvata, bile su potaknute aktualnim sukobljavanjima između Čiste stranke prava i Hrvatsko-srpske koalicije. U trenutku kada je K. Bošnjak spomenuo uplitanje austrougarske diplomacije u svetojeronimsko pitanje, oglasili su se zastupnici vladajuće Hrvatsko-srpske koalicije s povicima: »Argus! Argus!« Argus je bio pseudonim novinara Šime Pjerotića koji je u jeku svetojeronimske afere iz Trsta usmjeravao djelovanje dalmatinskih Talijana u Rimu, a u talijanskom tisku pisao članke nabijene mržnjom i ksenofobijom prema Hrvatima, odričući im pravo na »našu klasičnu Dalmaciju« i Svetojeronimski zavod. U listu *Triester Journale* objavio je pojedinosti o rezultatima istrage o tajnim dokumentima koje su Tito Alačević i bivši svetojeronimski kanonik Ivan Vitić uputili caru Franji Josipu I. nakon provale dalmatinskih iredentista u Zavod sv. Jeronima u kolovozu 1901. godine. Alačević je neuspješno pokušao opovrgnuti optužbe da je sklopio sporazum s Vatikanom i Austro-Ugarskom Monarhijom, tvrdeći da je Hrvatima otrgnuo Svetojeronimski zavod radi Italije, a da se caru Franji Josipu I. obraćao kao kralju Dalmacije. Na kraju je, izopćen iz iredentističkog kruga i prezren od talijanske javnosti, izvršio samoubojstvo.

O Pjerotićevu protuhrvatskome propagandnom djelovanju u talijanskom tisku u vrijeme svetojeronimske afere upravitelj Svetojeronimskog zavoda J. Pazman obavijestio je uredništvo *Obzora* 20. rujna 1901., priloživši Pjerotićev članak »Dalmati e Croati a Roma«, objavljen u barskom dnevniku *Corriere delle Puglie* u rujnu 1901., br. 258. U tom je članku hrvatski episkopat optužen za atentat protiv »stoljetnog dalmatinsko-ilirskog zavoda«, a Hrvati prikazani kao nekulturan narod nedostojan svetojeronimskih institucija, koji je tijekom svoje povijesti služio za gušenje »progresivnih« događanja kod drugih naroda. Kao primjer navodi se i sudjelovanje Hrvata u gušenju mađarske revolucije 1848./1849. godine, pri čemu se prešućuje njezino šovinističko velikomađarsko obilježje, odnosno činjenica da su vođe mađarske revolucije poistovjetili povijesni pojam Ugarske s mađarskom nacionalnom državom, odrekavši time pravo na postojanje hrvatskom narodu i državi.³⁸

Spominjanje Argusa od strane zastupnika Hrvatsko-srpske koalicije u trenutku kada je K. Bošnjak čitao svoju interpelaciju bilo je vrlo neugodno za Čistu stranku prava, koja se u to vrijeme nazivala Starčevićanska hrvatska stranka prava. Naime ta se stranka, na čelu sa svojim predsjednikom Josipom Frankom,³⁹ u nedavnim sukobljavanjima s Fra-

³⁷ K. Horvat-Milanu Grloviću, 2. I. 1907., NSK, Zbirka, OKH, 4119 b.

³⁸ Vidi: NSK, Zbirka, *Ostavština Šime Mazzure*, R 6491 b.

³⁹ J. Frank (Osijek, 16. travnja 1844. – Zagreb, 17. prosinca 1911.). Godine 1868. završio je u Beču studij prava s doktoratom, a 1872. otvorio odvjetničku pisarnicu u Zagrebu. U politički život ušao je 1872. kao podupiratelj vladavine bana L. Raucha u njegovu sukobu s tada protunagodbenom Narodnom strankom. U Stranku prava ušao je 1890. na poticaj F. Folnegovića. Iskoristivši Folnegovićevo ograđivanje od spaljivanja mađarske zastave, istupio je, zajedno s A. i M. Starčevićem i E. Kumičićem, iz Stranke prava i osnovao klub Čiste stranke prava s dnevnikom *Hrvatsko pravo*. U oporbi prema tzv. Riječkoj rezoluciji (1905.) i politici Hrvatsko-srpske koalicije povezao se s velikoaustrijskim krugom oko prijestolonasljednika nadvojvode Fra-

nom Supilom⁴⁰ oslonila na Argusa, odnosno Š. Pjerotića, koji se 1901., tijekom svetojeronimske afere, moralno i politički krajnje kompromitirao. U *Hrvatskom pravu*, dnevniku Starčevićanske hrvatske stranke prava od kolovoza 1905., objavljen je niz članaka, potpisanih pseudonimom Argus, u kojima je F. Supilo optužen za održavanje tajnih veza s inozemnim krugovima. Najteža i najopasnija bila je optužba za povezanost sa srbijanskim ministrom Nikolom Pašićem. Supilo je označen kao plaćenik srbijanskoga dispozicijskog fonda sa zadaćom širenja srpske propagande na područjima zapadno od Drine. Š. Pjerotića, koji je u to vrijeme živio u Rijeci, na pisanje članaka protiv Supila potaknuo je i dio visokih bečkih krugova nezadovoljan usmjeravanjem Hrvatsko-srpske koalicije prema suradnji s tada opozicijskom Mađarskom nezavisnom strankom i Srbima. Pjerotićevi članci, objavljeni uoči potpisivanja Riječke rezolucije (3. listopada 1905.), izazvali su velik politički skandal, jer se u njima po prvi put neki hrvatski političar teretio kao plaćenik srpske vlade. Supilo je tužio *Hrvatsko pravo*, odnosno odgovornog urednika tog lista Josipa Zočeka. Sudska rasprava započela je 20. prosinca 1906. u Zagrebu, dakle samo dva dana poslije interpelacije K. Bošnjaka o Svetojeronimskom zavodu u Hrvatskom saboru. J. Frank je kao branitelj J. Zočeka odbacivao tijekom rasprave svaku mogućnost krivice. Na kraju je ipak morao priznati da nema vjerodostojnih dokaza za optužbe iznesene u Argusovim člancima. F. Supilo zadovoljio se izvansudskom nagodbom, postigavši u političkom smislu trijumf. Afera Argus nanijela je veliku štetu Čistoj stranci prava i njezinu predsjedniku J. Franku. Argusovi članci nagrizli su slogu unutar Čiste stranke prava. Skupina na čelu s M. Starčevićem i Antom Pavelićem starijim (tzv. milinovci) izgubila je povjerenje u J. Franka, stvorivši time pretpostavke za raskol do kojega dolazi 1908. godine.⁴¹

Prema mišljenju K. Horvata neki od istaknutih hrvatskih političara, koji su ranije promicali hrvatske interese u svetojeronimskom pitanju, nakon dolaska promađarski orijentirane Hrvatsko-srpske koalicije na vlast iz političkog oportunitizma prestali su se aktivno zauzimati za svetojeronimsko pitanje. S tim u vezi Horvat se posebice požalio na nezainteresirano držanje uglednoga hrvatskog povjesničara Tadije Smičiklase, koji je inače pripa-

nje Ferdinanda, nadajući se da će se taj krug založiti za ujedinjenje hrvatskih zemalja (s Bosnom i Hercegovinom) u sklopu trijalistički preustrojene Monarhije. Na sjednici stranačkog vodstva 23. travnja 1908. Frankova je struja podržala vladavinu P. Raucha, dok je struja oko Mile Starčevića (tzv. milinovci) osudila Rauchovo banovanje i Frankovu potporu Rauchovoj dualističkoj vladi. Uslijedio je stranački raskol. Kompromis vrhova Monarhije s Hrvatsko-srpskom koalicijom i uklanjanje P. Raucha s položaja izazvali su Frankov politički slom te se 1909. povukao iz politike. Vidi: *HBL*, sv. 4, Zagreb, 1998., 383-386.

⁴⁰ F. Supilo (Cavtat, 30. studenog 1870. – London, 25. rujna 1917.). Politički sazrijeva u krugu dubrovačkih pravaša. Godine 1891. preuzima uredništvo tjednika *Crvena Hrvatska*. Zatim prelazi u Rijeku, gdje od 1900. uređuje *Novi list*. Kao jedan od pokretača politike »novog kursa« iznimno je pridonio donošenju tzv. Riječke rezolucije. Nakon izborne pobjede Hrvatsko-srpske koalicije 1906. izabran je za njezina zastupnika u Hrvatskom saboru. U prosincu 1909. procesuiran je pod optužbom veleizdaje u tzv. Friedjungovu procesu. Kada je izbio I. svjetski rat, odlazi u Italiju i Englesku, gdje ga promicanje južnoslavenskog povezivanja na federalističkoj osnovi dovodi u sukob s velikosrpskim krugovima u emigrantskome Jugoslavenskom odboru. Potkraj života poduzima korake kod vlada država Antante i srpske vlade radi onemogućivanja ostvarenja tajnog Londonskog sporazuma (1915.), koji je predviđao prepuštanje pretežitog dijela Dalmacije Kraljevini Italiji. Vidi: *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 7, Zagreb, 1981., 732-733.

⁴¹ O političkom kontekstu u kojem se odvijala afera Argus vidi: Stjepan MATKOVIĆ, »Frano Supilo i Josip Frank. Sukobi dvaju značaja hrvatske politike«, *Kolo*, Zagreb, 1998., 328-343; ISTI, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb, 2001., 304-306.

dao krugu uglednih osoba iz javnog života oko zagrebačkog nadbiskupa J. Posilovića te je često pozivan u nadbiskupski dvor radi konzultacija o važnim pitanjima o kojima se Crkva trebala očitovati: »Bio sam pisao Smičiklasu, da umoli prof. Vrbanića, da bi on interpelirao (u Hrvatskom saboru, op. Z. G.), no nijesam dobio nikaki odgovor. A u zadnjem listu što mi ga prof. Smičiklas piše o toj našoj tako važnoj stvari ne spominje ni jedne riječi. Čini mi se, kao da se naši ljudi, što su bliže vladi zbilja klone svega, što bi moglo Madjarima biti neugodno. Ovo je žalosno po nas!«⁴²

Premda zdvojan zbog slabih hrvatskih izgleda za stjecanjem pune kontrole nad Zavodom sv. Jeronima, Horvat je bio osvjedočen da svojim boravkom u Zavodu onemogućava mađarske planove da na čelo Zavoda postave svoga čovjeka, koji bi odmah postao i ravnatelj (rektor), odnosno na tom položaju zamijenio privremenog rektora i upravitelja zavodske imovine mons. Lucidija i domogao se pune kontrole nad Zavodom. Horvat je, dakle, bio uvjeren da utire put rješenju svetojeronimskog pitanja u hrvatskom interesu: »Moj položaj ovdje takav je, da bih radije danas otići natrag, nego sutra; ali hrvatska naša stvar zahtijeva da ostanem, jer čim bi se ja maknuo, odmah bi namjestili kojega magjarskoga svećenika (slovačkog renegata), koji bi postao i ravnatelj. Ovako barem nadzirem tudjinsko gospodarenje u našem hrvat.[skom] zavodu.«⁴³

U namjeri mons. Lucidija da se nastani u Zavodu sv. Jeronima, Horvat je također nazirao opasnost otuđivanja Zavoda hrvatskom narodu: »Kad se jednom nastani tko će ga odavle maknuti?«,⁴⁴ Strahovao je i od mogućnosti da župa sv. Roka, čija je crkva bila u ruševnom stanju, te je njezin župnik uz dozvolu austrougarskog veleposlanstva pri Svetoj Stolicu služio mise u svetojeronimskoj crkvi, ne stekne pravo suposjeda na zavodsku crkvu. Probleme su mu pravila i trojica dalmatinskih slikara koji su se smjestili u Zavod. Prije dolaska tvrdili su da će ostati nakratko, ali su kasnije odbili napustiti Zavod tvrdeći da kao Dalmatinci imaju pravo na besplatni smještaj u njemu. Kada su im austrougarsko veleposlanstvo i privremeni rektor mons. Lucidi postavili zahtjev da napuste prostorije Zavoda, počeli su prijetiti novom provalom, sličnom Alačevićевой u vrijeme J. Pazmana. S obzirom na spomenute Dalmatince Horvat se našao u vrlo neugodnoj situaciji, koja mu je nalagala pasivno držanje. Naime, nije htio pred mons. Lucidijem i veleposlanstvom napadati Dalmatince, jer ih je smatrao »svojima«, tj. Hrvatima. Osim toga bojao se sudbine J. Pazmana, koji je morao napustiti Rim pod prijetnjom protjerivanja.⁴⁵

U pismu od 9. svibnja 1907. Horvat zdvaja zbog situacije u Svetojeronimskom zavodu. Tuži se na papu Pija X.,⁴⁶ da kao bivši venecijanski patrijarh nije sklon Hrvatima, posebi-

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Pio X. (Riese kraj Trevisia, 2. lipnja 1835. – Rim, 20. kolovoza 1914.). Svjetovno ime bilo mu je Giuseppe Sarto. Za svećenika je zaređen 1858. Godine 1875. postao je kanonik u Trevisiu, 1884. biskup Mantove, 1893. kardinal i patrijarh Venecije. U kolovozu 1903. izabran je za papu. Osuđivao je neoreformistička strujanja, koja su pod utjecajem protestantskih teologa prodirala na katolička učilišta, te je 3. srpnja 1907. objavio encikliku *Lamentabili sane exitu*, kojom je osudio šezdeset i pet modernističkih formulacija. Apostolskim pismom *Pascendi dominici gregis* od 8. rujna 1907. upozorio je na filozofske pretpostavke modernizma, a ponovnu osudu modernizma iznio je 26. svibnja 1910. u enciklici *Editae saepe*. Dana 20. siječnja

ce u pitanju glagoljice: »Rekoše mi tu nedavno da je sav izvan sebe ako mu se što o glagolici govoriti počne«. Glede dalmatinskih slikara koji nisu htjeli napustiti Zavod ustvrdio je da uživaju zaštitu talijanskih sudova, koji su skloni uzimati u zaštitu iredentiste iz Dalmacije.⁴⁷

U pismu Grloviću od 12. ožujka 1908. Horvat opisuje svoj razgovor s papom. Tijekom razgovora promijenio je ranije stajalište o papinoj nesklonosti prema Hrvatima, jer je Pio X. tom prilikom sasvim nedvosmisleno očitovao naklonost prema hrvatskom narodu, izrazivši ujedno odlučnost da zaštiti hrvatske interese i omogućiti utemeljenje hrvatskoga svećeničkog kolegija u svetojeronimskom zavodu: »Rekao sam i ovo: 'Sveti Oče u Hrvatskoj se na sav glas govori da Vaša Svetost ne ljubi hrvatskoga naroda, a ipak je povjest hrvatska u tako uskom vezu sa sv. Stolicom'. On mi je odvratio da to ne stoji, da su njemu Hrvati dragi. Ja odmah dodah: 'Sv. Oče, jedan razlog ovome mnienju je Zavod sv. Jeronima. Zašto nam ne dajete ono, što nam je osnovao blage uspomene Vaš predšasnik Leon XIII?' Znam reče: 'Vi hoćete *hrvatski* kolegij.' Ja odvratih. 'Zovite ga Sveti Oče hrvatski, dalmatinski, slavenski, ilirski ili kako Vas volja samo nam ga dajte'. On: 'Dobro, pa neka bude *hrvatski*, ali što će na to Srbi iz Crne Gore?' 'Sv. Oče, neka oni šalju također u taj kolegij svoje pitomce, nijedan pametan rektor neće se tome protiviti, a oni su ionako naša braća: *jedan narod sa dva imena*'. Sad me stao pitati za administrativnu stranu i kad mu razjasnih kako zavod stoji; ostao je zapanjen, iznenađen. Vidi se, da su ga varali, ja mu pače rekoh: 'Sveti Oče znam da diplomacija i politika sprečava Vaše želje.' Na to on meni: 'Ja ću stvoriti hrvatski kolegij u Zavodu sv. Jeronima, *jer ja tako hoću*. Pozvat ću kardinala protektora, a onda ću pozvati Vas, da uredimo sve što treba.' – 'Učinit ćete sveto djelo', rekoh. —⁴⁸

Vrlo je teško ocijeniti stupanj vjerodostojnosti Horvatova opisa razgovora s papom, no valja pretpostaviti da su osnovni podaci o sadržaju razgovora točni. Činjenica da je Horvat pristao na hrvatski, dalmatinski i slavenski naziv Zavoda može se objasniti njegovim uvjerenjem da je otvorenje svećeničkog kolegija u Zavodu važnije od njegova naziva. Pritom valja upozoriti da je izbjegao spominjanje srpskog naziva, kojim bi se prejudiciralo pravo Crne Gore i Srbije na Svetojeronimski zavod. Moguće prigovore crnogorske vlade otklonio je pristajući na slavenski naziv, što je bila prihvatljiva solucija za »Srbo-katoličke« barske nadbiskupije.

Upoznajući Grlovića s rezultatima svoga razgovora s papom Horvat je ustvrdio da je Pio X. ozbiljno odlučio poduprijeti hrvatske interese u svetojeronimskom pitanju. Potvrdu za to našao je u novinama koje su četiri dana nakon njegova razgovora s papom prenijele da je kardinal protektor Svetojeronimskog zavoda S. Vannutelli primljen kod pape u posebnu audijenciju. Međutim, iznio je ozbiljne dvojbe glede krajnjeg ishoda papinih nastojanja, jer je bio uvjeren da će se nekadašnji bečki nuncij kardinal S. Vannutelli zauzeti za austrougarske, a ne hrvatske interese: »Dakako, da će kardinal protektor pod uplivom Au-

1904. donio je apostolsku konstituciju *Commisum nobis*, usmjerenu protiv prava veta na papinskog kandidata, koji su neke države imale pravo istaknuti (npr. Austro-Ugarska). Vidi: Franz Xaver SEPPELT – Klemens LÖFFLER, *Papstgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München, 1933., 476-498.

⁴⁷ K. Horvat-M. Grloviću, Rim, 9. V. 1907. NSK, Zbirka, OKH, R 4119 b.

⁴⁸ K. Horvat-M. Grloviću, Rim, 12. III. 1908. NSK, Zbirka, OKH, R 4119 b.

stro-Ungarije onaj moj naum kod pape posve pokvariti, ali dok sam tu ne mirujem.«⁴⁹ Na kraju je iznio sasvim afirmativno mišljenje o papinu odnosu prema Hrvatima: »Ja sam se uvjerio da bi on htjeo i bio pripravan učiniti puno toga za nas, ali nesretne političke prilike i njega stežu.«⁵⁰

Pisma koja je K. Horvat uputio M. Grloviću kao upravitelj crkve Zavoda sv. Jeronima u Rimu zorno svjedoče o tome da je situacija u Svetojeronimskom zavodu u vrijeme njegova djelovanja bila determinirana nedovršenim preustrojem Zavoda na temelju papinskog brevea *Slavorum gentem* iz 1901. godine. Mogućnosti njegova djelovanja bile su vrlo uske, a uglavnom su se ispunjavale u održanju hrvatskog značaja Svetojeronimskog zavoda i crkve te apeliranjem na papu Pija X. da provede odredbe brevea *Slavorum gentem* njegova prethodnika pape Lava XIII.

III. Odgovor K. Horvata na okružnicu kardinala S. Vannutellija o slanju hrvatskih svećenika u druge rimske zavode (1907.) te potpora vrhbosanskog nadbiskupa J. Stadlera Horvatovoj inicijativi

Kardinal protektor Svetojeronimskog zavoda S. Vannutelli uputio je zagrebačkom nadbiskupu Jurju Posiloviću kao metropolitu Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine pismo (okružnicu) kojim je predvidio slanje hrvatskih svećenika izvan Zavoda sv. Jeronima, u druge rimske zavode. Ovdje ću o tome navesti samo najvažnije podatke, jer sam Vannutellijevu okružnicu te Horvatovo i Stadlerovo pismo s tim u vezi, upućeno nadbiskupu Posiloviću, uvrstio kao priloge radu.

Okružnica kardinala Vannutellija upućena je iz Rima u Zagreb 18. kolovoza 1907. U njoj se najprije izražava žaljenje zbog toga što još uvijek nije uspio osnutak svećeničkog kolegija u Zavodu sv. Jeronima. Zatim se iznose razlozi, ponajprije financijski, zbog kojih trenutno nije moguće učiniti ništa za utemeljenje svećeničkog zavoda. Kao privremena mjera predlaže se slanje 12 hrvatskih svećenika u različite rimske zavode te utemeljenje novčane potpore u tu svrhu.⁵¹

Karlo Horvat je u povodu Vannutellijeve okružnice uputio 18. rujna 1907. pismo nadbiskupu Posiloviću, u kojem je najprije iznio mišljenje o motivima koji su kardinala Vannutellija potaknuli na iznošenje spomenutih prijedloga, a zatim je naveo šest prigovora protiv Vannutellijevih prijedloga.⁵² U rješavanju pitanja smještaja hrvatskih svećenika u Rimu, na način da se razmjesti u različite rimske zavode, Horvat je nazirao utjecaj austrougarske, ponajprije mađarske politike, čiji je promicatelj pri Svetoj Stolicu bio veleposlanik N. Szècsen. S obzirom na činjenicu da je kardinal S. Vannutelli kao razlog smještaja izvan Zavoda sv. Jeronima naveo nedostatak prostora, Horvat je ustvrdio da to nije točno, jer još od 1901. Svetojeronimski zavod raspolaže s cijelim četvrtim katom jedne zgrade u ulici Ripetta, s dvanaest soba, a uz to s četiri sobe u ukinutome Svetojeronimskom gostin-

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ NAZ, AP, OJP, 16/1907.

⁵² Isto.

jcu (1. prigovor). Zatim je naveo odredbu brevea *Slavorum gentem* iz 1901. da se hrvatski svećenici moraju smjestiti u Zavodu sv. Jeronima, a ne po drugim rimskim zavodima (2. prigovor). Nadalje, ustvrdio je kako je malo vjerojatno da će hrvatski svećenici raspršeni po različitim zavodima u Rimu čvrsto prionuti uz učenje kao što bi to učinili u hrvatskom svećeničkom kolegiju s hrvatskim poglavarima (3. prigovor). Prema njegovu uvjerenju, provedbom ove okružnice stvorio bi se presedan koji bi mogao trajno osujetiti utemeljenje svećeničkog kolegija u Svetojeronimskom zavodu (4. prigovor). Posljedica slanja hrvatskih svećenika u druge zavode mogla bi, istaknuo je Horvat, dovesti do gubitka zavodske crkve (5. prigovor). Osim toga, tek je utemeljenje svećeničkog kolegija u Svetojeronimskom zavodu moglo omogućiti stjecanje pune kontrole hrvatskog episkopata (na koji su prenijeta prava svetojeronimske bratovštine), nad upravom i imovinom kojom Zavod raspolaže (6. prigovor).

Horvat je na kraju zamolio nadbiskupa Posilovića da se obrati kardinalu Vannutelliju s molbom da opunomoći svećenika hrvatske nacionalnosti da kao upravitelj svetojeronimske crkve pripravi sve nužno za utemeljenje svećeničkog kolegija u Zavodu sv. Jeronima sljedeće godine, odnosno da pristane na kardinalove prijedloge o smještaju hrvatskih svećenika u druge zavode samo uvjetno – na godinu dana, dok se ne stvore prilike za njihov smještaj u prostorijama Zavoda.⁵³

Prijedlozi koje je Horvat iznio u svome pismu nadbiskupu Posiloviću naišli su na punu potporu vrhbosanskog nadbiskupa J. Stadlera, koji je dijelio Horvatovu bojazan da bi pristajanje na prijedloge kardinala Vannutellija moglo trajno spriječiti osnutak svećeničkog kolegija u Zavodu sv. Jeronima. Valja pretpostaviti da su i ostali predstavnici hrvatskog episkopata, kada ih je nadbiskup Posilović upoznao sa sadržajem Horvatova pisma, iznijeli slično mišljenje o prijedlozima kardinala Vannutellija, no nisam našao izvore koji bi to potvrdili. U svakom slučaju Stadlerova potpora Horvatu u odbacivanju prijedloga kardinala Vannutellija, da se hrvatski svećenici razmjestite izvan Zavoda sv. Jeronima, imala je odlučujući utjecaj na držanje nadbiskupa Posilovića prema zahtjevima iznesenim u okružnici kardinala Vannutellija, jer je hrvatski episkopat još od razdoblja svetojeronimske afere 1901./1902. Stadlera uz Strossmayera smatrao najkompetentnijom osobom za procjenjivanje pitanja vezanih uz Svetojeronimski zavod. Pritom se, naravno, ne smiju podcijeniti zasluge samoga K. Horvata, koji je svojim prijedlogom da se odlučno odbaci zahtjev kardinala Vannutellija za razmještajem hrvatskih klerika izvan Zavoda sv. Jeronima, odnosno takvo rješenje ograniči na godinu dana, uvelike pridonio utemeljenju svećeničkog kolegija u Svetojeronimskom zavodu u vrijeme dr. Janka Borkovića, koji ga je naslijedio na položaju upravitelja svetojeronimske crkve u siječnju 1910. i ostao na tom položaju do svibnja 1915., kada je morao napustiti Rim zbog ulaska Italije u rat na strani Antante. Svećenički kolegij u Zavodu sv. Jeronima otvoren je 10. studenoga 1911., a do svibnja 1915. u njemu je na studijama bilo osam hrvatskih svećenika.⁵⁴

⁵³ *Isto.*

⁵⁴ J. MAĐEREC, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*, 59-60.

IV. Zaključak

Djelovanje Karla Horvata kao upravitelja crkve Zavoda sv. Jeronima u Rimu bilo je uvelike određeno nezavršenim preustrojem tog Zavoda na temelju apostolskog brevea *Slavorum gentem* iz 1901. godine. Uzrok tomu bila je tzv. svetojeronimska afera 1901./1902., čije su međunarodne implikacije imale za posljedicu ukidanje tek prihvaćenoga hrvatskog i vraćanje starog ilirskog naziva Zavoda. Svetojeronimska afera nije omela samo postizanje pune kontrole hrvatskog episkopata nad tim važnim inozemnim hrvatskim Zavodom, nego je prolongirala i otvaranje svećeničkog kolegija u Zavodu sve do 1911. godine. Otvorenju svećeničkog kolegija uvelike je pridonijelo ustrajno inzistiranje Karla Horvata na provedbi brevea *Slavorum gentem* o smještaju hrvatskih svećenika u prostorijama Zavoda, posebice 1907., kada je i sam kardinal protektor Zavoda S. Vannutelli promicao rješenja koja bi dugotrajno omela, a možda i trajno onemogućila utemeljenje svećeničkog kolegija u Zavodu sv. Jeronima. Važnost tog otvorenja bila je iznimna, jer je osiguralo kontrolu hrvatskog episkopata nad Svetojeronimskim zavodom, a samim tim i njegov opstanak kao inozemnog hrvatskog Zavoda u Rimu.

PRILOZI

Prilog 1. Okružnica protektora Zavoda sv. Jeronima u Rimu kardinala Serafina Vannutellija zagrebačkom nadbiskupu Jurju Posiloviću, Rim, 18. VIII. 1907.⁵⁵

Preslavni i štovani gospodine, premda je iz iskrene želje za to učinjeno dosta truda, ipak još uvijek nije uspjelo utemeljiti Kolegij sv. Jeronima, u kojem bi se školovali svećenici onih biskupija koje imaju pravo na Ilirski zavod sv. Jeronima.⁵⁶ Međutim, nekoliko toga (stvari, op. Z. G.) ispriječilo se osnivanju Kolegija i predugo bi bilo navoditi sve o čemu se radi. Ipak, pustite nas da kažemo koju o nekim razlozima koji imaju veze s financijama, a nastali su zbog krajnje nepovoljne situacije u kojoj se našao Grad u zadnjih deset godina. Nešto od toga je povezano s političkim razlozima, proizlazi iz potrebe da se izbjegnju drugdje nastali meteži. Dok pak očekujemo izvršenje naše namjere, a vjerujemo da neće još puno kasniti, smatrali smo za prilično da odredimo dvanaest obitavališta za gojence, od kojih će svaki koštati 1200 lira (? , op. prev.). Dvanaest svećenika će se uputiti u Rim u svaki od njih i dogovoriti se oko cijene za stanovanje i jelo, bilo u Leoninskom, u Kolegiju sinova Bezgrešne Marije ili u Njemačko-ugarskom kolegiju, ovisno o tom kako će se svidjeti pojedinom svećeničkom ordinariju. U tu svrhu pojedini biskupi trebat će se posavjetovati s predstojnicima kolegijâ.

Jasno je da ovih dvanaest obitavališta ne odgovara istodobno ispunjenju potreba svih biskupa koji imaju pravo na Zavod sv. Jeronima. Ipak, treba imati na umu da se zasada spo-

⁵⁵ *NAZ, AP, OJP, 16/1907*. Okružnicu je s latinskog jezika preveo mr. Boris Nikšić.

⁵⁶ Pravo slanja svećenika u Svetojeronimski zavod imali su (nad)biskupi sljedećih dijeceza: 1. zagrebačke, 2. bosansko-srijemske (đakovačke), 3. križevačke, 4. senjsko-modruške, 5. krčke, 6. tršćanske, 7. splitske, 8. šibenske, 9. hvarske, 10. dubrovačke, 11. kotorske, 12. barske, 13. vrhbosanske, 14. mostarske, 15. banjalučke.

menuti broj obitavališta ne može povećati, upravo stoga što crkvu sv. Jeronima i kuću Zavoda treba obnoviti, jer su pretrpjeli štetu od poplave Tibera.

Da bi se ovoj nezgodi doskočilo kakvim lijekom, mogli bismo odrediti da se biskupije koje imaju pravo na Zavod izredavaju u korištenju spomenutih obitavališta, i to tako da prve to pravo koriste sjedišta nadbiskupija, po utemeljenju starijih biskupija i one koje imaju biskupa koji je ranije posvećen, a nakon toga da se tijekom vremena zadovoljavaju prava ostalih biskupija.

Molim stoga Vašu Ekscelenciju da o ovim nakanama, a ponajprije o podjeli obitavališta, obavijesti ostale biskupe koji imaju pravo na rečeni Zavod, te da se posavjetuje s njima, tako da možemo prijeći na djela. Nadam se da do toga može doći prije nego započnu školovanje, i to prije sljedećeg studenog.

U međuvremenu, kako pristoji, preporučujem se sa štovanjem

Vašoj Ekscelenciji

U Rimu, 18. kolovoza 1907.

kao brat odani
Kardinal Vannutelli

Prilog 2: Pismo Karla Horvata nadbiskupu Jurju Posiloviću, Zagreb, 18. IX. 1907.⁵⁷

Preuzvišeni Gospodine Nadbiskupe!

Povodom okružnice uzoritoga g. Kardinala Serafina Vannutellija od 18. VIII. 907. na Vašu Preuzvišenost i na ostali hrvatski episkopat, kojom se dozvoljuje potpora iz blagajne zavoda sv. Jeronima za 12 mladih hrvatskih svećenika, što bi imali boraviti u Rimu u raznim rimskim zavodima, slobodan sam izložiti Vašoj Preuzvišenosti i ostalim hrvatskim biskupima svoje mnijenje o toj odluci kao i mnijenje o sadanjim prilikama zavoda sv. Jeronima u Rimu.

U prvom redu ističem svoje najdublje uvjerenje, da je riješenje pitanja o zavodu sv. Jeronima na spomenuti u okružnici način jedino plod austro-ugarske politike, koju u Rimu vodi grof Szécsen poslanik austro-ugarski kod Sv. stolice, a koja nam Hrvatima na žalost nije sklona.

Namještenje mladih hrvatskih svećenika izvan zavoda sv. Jeronima po raznim rimskim institutima ne može se s našeg hrvatskog stanovišta nikako odobriti.

Obrazlaže se doduše to namještenje u spomenutoj okružnici razlozima ekonomijskim hoće se reći tim, što u zavodu nema tobože dovoljan broj soba u koje bi se naši mladi svećenici smjestiti mogli.

Ovo obrazloženje ne odgovara pravom stanju stvari, što dokazujem slijedećim:

Već od god. 1901. duži zavodska uprava čitavi 4. kat kuće broj 108 u ulici Ripetta prazan, a taj se 4. kat sastoji iz 12 soba. Pače god. 1901. još za boravka tadanjega upravitelja Dr.

⁵⁷ NAZ, AP, OJP, 16/1907.

Josipa Pazmana poduzele su u tom IV. katu i neke pripreme, da se u nj smjesti Kolegij Hrvat.[skih] svećenika.

Tako se već onda priredila soba za čitaonicu, soba za kapelicu, spojio se novim stubama rektorov stan sa IV. katom i. t. d.

Istina je da bi sobe u IV. katu valjalo prirediti i novim ih namještajem opskrbiti, no za čitavu tu uredbu ne bi više trebalo od dva mjeseca, a da je zavodska uprava slušala potpisano-ga, te bi sobe već odavna bile priregjene za kolegij. Ističem, da se hotimice (hotimice, op. Z. G.) s uređenjem IV. kata zatezalo, pa se tim i zavodskoj blagajni nanosila velika šteta.

Osim spomenutih 12 soba u IV. katu imaju još 4 sobe u takozvanom hospicu koje su [se] doslije rabile za stanovanje hodočasnica, a koje bi se takogjer za naše mlade svećenike upotrijebiti mogle.

U najgorem slučaju mogle bi se i dvije već uređene sobe u prvom katu, što su uz stan rektorov za dvojicu svećenika upotrijebiti. Velika pak dvorana gdje se držahu konferencije dala bi se upotrijebiti za rekreacionu dvoranu.

K tome je u zavodu i lijepa zavodska knjižnica, koja obiluje mnogim teologijskim i historijskim djelima, koja bi svećenicima u kolegiju veoma dobro došla. Iz ovoga se jasno vidi, da u zavodu sv. Jeronima imade dovoljno soba u koje bi se kolegij hrvatskih mladih svećenika smjestiti mogao, a imade i ostalih za kolegij nužnih prostorija.

II). Po dekretu slavne uspomene Leona XIII. od 1. VIII. 1901. naši se mladi svećenici moraju namjestiti u samom zavodu sv. Jeronima, a ne po drugim zavodima rimskim.

Tim naime dekretom jasno se odregjuje, da dohodci dotadanjeg kaptola prelaze u korist zavoda hrvatskih svećenika, no s tim dohodcima prelaze na taj novi zavod i neke kanoničke dužnosti kao n. p. citovanje brevijara u koru na stanovite svetkovine, obavljanje svečane službe božje u sv. Jeronimskoj crkvi, a i neke druge dužnosti. Tim se dužnostima nikako neće moći zadovoljiti dokle god bi naši mladi svećenici bili raštrkani po drugim zavodima.

III). Zadovolji li se spomenutoj okružnici uzoritog kardinala Vannutellija s pravom se može bojati Vaša Preuzvišenost, a i ostali biskupi, da će mladi hrvatski svećenici raštrkani po raznim tugijskim zavodima teže se priljubiti svojim studijama, nego bi se priljubili u zajedničkom hrvatskom središtu, gdje bi i poglavari i svi ostali bili Hrvati. Pače s pravom se mora i o uspjehu ove ideje sumnjati.

IV). Provedbom ove okružnice stvara se i veoma pogibeljni *praecedens*, koji bi osnutak hrvatskog Kolegija u zavodu sv. Jeronima za uvijek osujetiti mogao, što je općenita želja svih naših narodnih neprijatelja.

Poznata je politika i polaganost, kojom se u Rimu obavljaju i rješavaju slična pitanja. Čim se jednom smjeste naši mladi svećenici po raznim rimskim zavodima, tugijska će uprava zavoda iznajmiti IV. kat u ulici Ripetta 108; Sa stanovnicima učinit će se ugovori na 5 i više godina – a osnutak kolegija za hrvatske svećenike odgodit će se *ad calendas graecas* (lat. »do grčkih Kalenda«, kojih nije bilo, tj. nikada, unedogled, op. Z. G.).

V). Nužno je da kolegij mladih svećenika bude u zavodu sv. Jeronima i radi same crkve sv. Jeronima. Krasna ta crkva, taj ponos hrvatskoga naroda ukinućem kaptola potpuno je opustjela. Pa kad je mi Hrvati napustismo, upotrijebiše ju tugijski.

Pred 3 godine useli se u našu crkvu sv. Jeronima bez znanja hrvatskih biskupa župa sv. Roka, čija se crkva hoće srušiti: ni talijanska vlada, ni općina rimska ne drži se obavezatom

da popravi crkvu sv. Roka, a župa je tako siromašna, te uopće nema izgleda, da će se ta crkva u opće ikada popraviti. Danas vrši župa sv. Roka svu službu u našoj crkvi sv. Jeronima. Koliko taj servitut zadaje brige i posala, o tom bi potpisani znao mnogo pripovijedati; no osim brige i posala naša se crkva mnogom uporabom znatno oštećuje, a svi se popravci izvode na trošak blagajne sv. Jeronima, jer je župa tako siromašna, da ne može ni najnužnijih popravaka platiti. K tome dolazi i ta velika pogibio (pogibelj, op. Z. G.), da će strana župa boravkom u našoj crkvi svojatati si nakon nekoliko godina pravo zastare, pak će se izleći iz toga najmanje nova parnica, koja će stojati naš narod i opet kojih desetak hiljada lira. Bude li u kući zavoda na Ripetti 108 kolegij hrvatskih svećenika, to će oni vršeći službu božju u našoj crkvi prisiliti talijansku župu, da što prije ostavi našu crkvu, jer ona neće kraj 10 do 12 naših svećenika moći obavljati u našoj crkvi svojih župskih ni najnužnijih funkcija.

VI). Dobro je, pače i nužno, da kolegij (zavod) bude u kući sv. Jeronima i radi toga, što je današnja uprava cijeloga zavoda u potpuno tugjinačkim rukama, pa se nama Hrvatima ne daje ni uvid u knjige računa zavodskih. Nama neprijateljski raspoložena austro-ugarska diplomacija ide upravo za tim da nas podpuno od uprave izolira.

Kad bi bio u zavodu sv. Jeronima kolegij hrvatskih svećenika morao bi ravnatelj kolegija biti i ravnatelj svih dobara sv. Jeronima, kako je to de *facto* već i bilo za pokojnoga Iv. Crnčića, a i Dr. J. Pazman dobio je čitavu upravu u svoje ruke.

Pošiljanjem naših mladih svećenika u razne zavode rimske hoće se produljiti tugjinsko gospodstvo u našem narodnom zavodu. O tom tugjinskom gospodstvu i o slaboj upravi zavoda mogao bi potpisani podnijeti Vašoj Preuzvišenosti posebno izvješće, koje nije ni malo laskavo kao (kako, op. Z. G.) ni za upravu grofa Corroninija (savjetnik austro-ugarskog veleposlanstva, upravitelj imovine Zavoda sv. Jeronima do 1906., op. Z. G.), tako ni za upravu mons. Lucidija, nego je na žalost štetno za zavodsku blagajnu. Bude li Vaša Preuzvišenost željela ja sam pripravan tu upravu s nekoliko fakata osvijetliti.

Austro-ugarska diplomacija predavši upravu zavoda tugjincu, dopustila je da u zavodu boravi tek jedan svećenik Hrvat i to kao ravnatelj crkve (jer po zakonu što ga [je] još izdao Siksto V. mora ravnatelj crkve sv. Jeronima biti Hrvat) i da dijeli milostinju od 10 lira siromašnim našim hodočasnicima, što u Rim dolaze. Kraj tugjinca upravitelja ovo je mjesto tek sporedne naravi, a i materijalno stanje od godišnjih 2500 lira tako je neznatno, budući si dotični imade plaćati i koštu (prehranu, op. Z. G.), da se tim kraj današnje skupoće tek izlaziti dade. Sadašnje prilike i zavoda a i drugi zahtjevi narodni upravu traže, da u Rimu bude svećenik Hrvat, koji će u prvom redu paziti upravi zavoda na prste, a u drugom redu koji će zastupati svoj narod i njegove potrebe Kao (kako, op. Z. G.) u Kuriji, tako i u samom Rimu. Taj svećenik imao bi biti ravnatelj zavoda sv. Jeronima, ili za sada dok su još nesregjene prilike u samom zavodu imao bi biti ravnatelj crkve, a u upravi zavoda imao bi kao zastupnik hrvatskog episkopata svakako sudjelovati. Godišnji njegov dohodak, da uzmogne ondje bar donekle representovati svoj narod imao bi biti najmanje godišnjih 3000 lira, a zavod bi mu imao davati stan i koštu.

Ako Vaša Preuzvišenost i ostali hrvatski biskupi s obzirom na kratkoću vremena, da se kolegij u zavodu sv. Jeronima uredi ili zbog svojih posebnih razloga ipak kojega svećenika u Rim pošalje u koji strani zavod a na troškove sv. Jeronimskog zavoda, to se potpisani usloboguje (drži slobodnim, op. Z. G.) predložiti, da se u odgovoru uzoritom kardinalu

Vannutelliju napose istakne, da se to čini samo uvjetno i to samo za ovu godinu, jer da cijeli episkopat i čitavi hrvatski narod želi, da se kolegij otvori u zavodu sv. Jeronima. Da se pak to izvede u godinu dana neka Vaša Preuzvišenost zamoli uzoritoga kardinala protektora, da opunovlasti svećenika Hrvata ravnatelja crkve, da u ovoj godini priredi po intencijama hrvatskog episkopata sva nužna, da se dogodine zbilja u zavodu sv. Jeronima otvori kolegij za mlade hrvatske svećenike.

Prinoseći ovu svoju smjernu predstavku molim Vašu Preuzvišenost, da ju milostivo pročitati izvoli i po svojoj uviđajnosti zgodna urediti, i eventualno ostaloj presv. gospodi biskupima u prijepisu dostaviti.

Ljubeći posvećenu desnicu ostajem najponizniji sin u Kristu

U Zagrebu dne 18. rujna 1907.

Mons. Dr. Karlo pl. Horvat
ravnatelj crkve sv. Jeronima u Rimu

Prilog 3: Pismo vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera nadbiskupu Jurju Posiloviću kojim odobrava prijedloge iznijete u predstavi Karla Horvata, Zagreb, 19. IX. 1907.⁵⁸

Ja sam ovo pročitao pomno, i posve se s time slažem, da se naši svećenici odma smjeste u našem svetojeronimskom zavodu, jer je to moguće odma izvesti, kako se vidi iz cijele ove predstave na Vašu Preuzvišenost, to više, što je upravo nužno, da naš zavod ima značaj hrvatski, a pogibelj je, da ga ne će imati nikada, ako se naši svećenici kao rakova djeca po Rimu rasprše.

U Zagrebu dne 19. rujna 1907.

Josip Stadler
nadbiskup vrhbosanski

⁵⁸ *NAZ, AP, OJP, 16/1907.*

Summary

**ACTIVITIES OF DR. KARLO HORVAT IN THE INSTITUTE OF
ST. JEROME IN ROME**

Activities of dr. Karlo Horvat, while he was administrator of the church of the Institute of St. Jerome in Rome, were significantly governed by unfinished reconstruction of this Institute, which was based on the apostolic letter Slavorum gentem from 1901. The reason for this was, so called, St. Jerome's affair (1901-1902) that had international implications regarding the title of the Institute. Namely, the recently accepted new title of the Institute as Croatian had to be changed back into Illyrian. This affair caused that Croatian episcopacy did not manage to gain control over this important Croatian institution in Rome, and moreover this prolonged opening of the clergy college in the Institute up to 1911. Activities of dr. Karlo Horvat greatly helped in the process of foundation of this college. The existence of this college had a great importance because through this college Croatian episcopacy managed to control activities of the Institute of St. Jerome in Rome.